

Kring voor Heemkunde Berchem vzw

Driemaandelijks tijdschrift Heemtenberg:

Herfst-Winter 2015-2016 | jaargang 23 - nummer 123

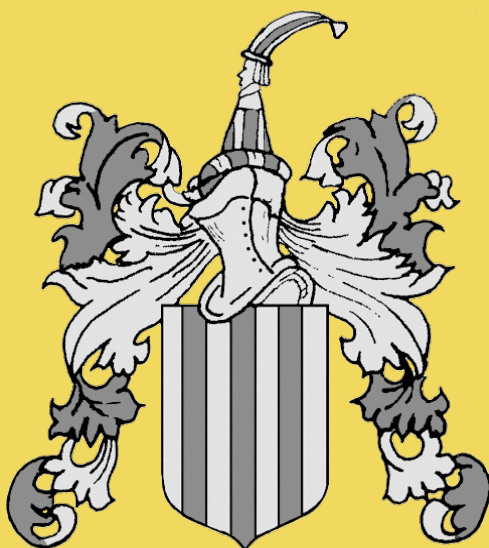
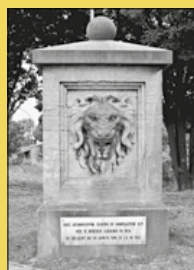
België-Belgique

P.B.

Berchem 1

8/4384

Heemtenberg nr. 123

Verantwoordelijke uitgever: Walter Gysen
Auwersstraat 34 - 2600 Berchem
Afgiftekantoor: Berchem 1 - P. 206435

Heemtenberg

Driemaandelijks tijdschrift van de
KRING VOOR HEEMKUNDE BERCHEM vzw

Erevoorzitter René Goossens[†]

RAAD VAN BESTUUR

Voorzitter Walter Gysen
Penningmeester Luc Van den Bempt
Secretaris Paul Gysen

Raadsleden: Hugo Belmans, Marc Kelders, Nicole Peeters, Chris Van der Snickt, Liliane Voorspoels.

Redactie Heemtenberg: Walter Gysen, Chris Van der Snickt, Paul Gysen
Tel. 03 230 17 51 | Tel. 03 292 51 15
e-mail: heemtenberg@heemkundeberchem.be

Lay-out: Paul Gysen | dtp@heemkundeberchem.be

Secretariaat: Auwersstraat 34, 2600 Berchem | e-mail: info@heemkundeberchem.be
Internet: www.heemkundeberchem.be
Facebook: www.facebook.com/heemkundeberchem

LIDGELDEN of STEUN AAN ONZE KRING

Familiaal lidmaatschap: € 12,00 per jaar

Steunend lid: € 17,00 per jaar

Erelid vanaf: € 32,00 per jaar

Bankrekening: IBAN BE53 0680 7122 0053
op naam van Kring voor Heemkunde Berchem

Zoldermuseum "Schaliënhoeve"

Rooiplein 6 - 2600 Berchem (Domein Park-West - La Piazza)

open elke 2de en 4de zondag van de maand
van 14.00 tot 17.00 uur

Groepsbezoek mogelijk, voor info 03 292 51 15
e-mail: museumbeheer@heemkundeberchem.be

Noot van de redactie:

Elke auteur blijft verantwoordelijk voor zijn eigen tekst.

Heemtenberg

magazine van de
KRING VOOR
HEEMKUNDE BERCHEM vzw
opgericht in mei 1962

Herfst-Winter 2015-2016

Jg. 23 - nr. 123

Inhoudstafel

Contactgegevens	pag. 2
Inhoudstafel	pag. 3
Heemkringleven	
➤ Erkenning als Actief Heemmuseum	pag. 4
➤ Teksten Heemtenberg	pag. 4
➤ Berchemse kunstenaars gezocht voor de vierde Kerst Creatief 2015	pag. 5
➤ Marie Anne van Berchem. Twee barokke grafmonumenten in Berchem en Tongeren	pag. 7
Museum	
➤ De verdwenen wijk "De Leeuwerik" - Foto-Expo	pag. 14
Groote Oorlog	
➤ "De Groote Oorlog" - geschiedkundig (deel 5)	pag. 9
Ons Heem	
➤ De paarden van mevrouw Mortelmans	pag. 16
➤ Berchem Sport 1969-1972: Bijna bekerfinalist en eindelijk terug naar eerste (2)	pag. 22
➤ Dodelijk ongeval bij de bouw van de Sint-Hubertuskerk	pag. 34
Kerk en Parochie	
➤ De Berchemse parochies en kerken: Het Heilig Sacrament (deel 3)	pag. 24

Vooruitblik op 2016

Beste Heemvrienden, 2015 loopt weldra ten einde. Een mogelijkheid om even terug te blikken op onze voorbije werking. Ons zoldermuseum Schaliënhoeve trekt sedert de vernieuwing merklijk meer bezoekers aan dan vorige jaren, ook in 2015 zitten we nu al op meer dan 300 bezoekers. Gemiddeld mogen we een vijftiental bezoekers ontvangen tijdens onze openingsmomenten. Bezoekers die soms een ganse namiddag blijven en interesse hebben voor de tentoongestelde onderwerpen. Zo trokken de twee onderwerpen “De Groote Oorlog 1914-18” en de “Verdwenen Leeuwerikwijk” bijzonder veel belangstelling.

Wat brengt ons 2016?

Voor het museum behouden we de “Leeuwerik” nog even in de maand januari. **We moeten echter tijdens februari en maart noodgedwongen sluiten wegens dakwerken en de nodige afscherming van ons tentoongesteld erfgoed.** Na de grote opkuis van ons museum in maart, openen we vanaf 10 april 2016 opnieuw elke 2de en 4de zondag van de maand telkens van 14 tot 17 uur.

Door nieuwe gegevens van allerlei bezoekers, gewezen bewoners van de “Leeuwerik” kunnen we onze plannen hopelijk uitbreiden en aanvullen. Hiermee krijgt onze foto-expo een nieuwe look en zal er meer te zien zijn dan we nu reeds kunnen tonen. Een extra reden om een extra bezoekje te brengen aan ons zoldermuseum.

Ook zijn we bezig met de publicatie van een fotoalbum rond “De Leeuwerik” waarin de foto's en alle verzamelde informatie terug te vinden zijn. Het boek zal beschikbaar zijn rond de heropening van de foto-expo die zal doorlopen van april tot eind juni 2016.

Onze planning voorziet ook voordrachten met computerpresentatie bij plaatselijke verenigingen en buurthuizen, woonzorgcentra, seniorenverenigingen over de Berchemse wijken met soms nog nooit vertoonde oude foto's, soms gelinkt aan afbeeldingen van de huidige toestand. Om dit alles mogelijk te maken zullen we kleurfolders verspreiden zodat zoveel mogelijk Berchemnaren onze Kring voor Heemkunde Berchem kunnen leren kennen en ook in ons foto-archief een kijkje kunnen nemen. Om dit alles mogelijk te maken doen we graag beroep op vrijwilligers die onze kringwerking daadwerkelijk willen steunen. In 2014 werden twee veertigers aangetrokken die ons museum volledig vernieuwden. Mensen die zich mee willen inzetten hiervoor zijn nog altijd welkom in ons nieuwe team!

Tot slot wens ik alle leden en medewerkers nog prettige eindejaarsfeesten toe en een gezond en heemkundig 2016 toe.

Walter Gysen | voorzitter

Teksten Heemtenberg

Hebt u nog oude foto's, een leuk verhaal Berchems verhaal, wilt u een bijdrage leveren of hebt u een interessant artikel over ons geliefde Berchem? Teksten zijn altijd welkom bij onze redactie:

Heemtenberg - Auwersstraat 34, 2600 Berchem

Telefoon 03 230 17 51

e-mail: heemtenberg@heemkundeberchem.be

De redactie voor het volgende nummer wordt afgesloten op zondag 14 februari 2016.

We herdenken

Vital Thys (1915-2015)

Vital Thys, resident van het Woonzorgcentrum Sint-Maria overleed op zondag 5 juli 2015, op 100-jarige leeftijd. Hij werd geboren op 1 mei 1915 in Londen.

Vital was tijdens zijn actieve periode als technisch tekenaar betrokken bij het ontwerpen van de Antwerpse premetrowerken. Omdat zijn echtgenote niet langer thuis kon verzorgd worden, betrok Vital samen met zijn vrouw een kamer in het RVT-Sint-Maria. Na het overlijden van zijn vrouw bleef Vital niet bij de pakken zitten en vulde hij zijn vrije tijd op met schilderen en tekenen. Bovendien kon hij degelijke miniatuurwerkjes maken van gebouwen die in de picture stonden. Bij de reis van ons koningspaar naar China creëerde hij een stukje Chinese muur. Vooraf maakte hij op schaal het Atomium, nadien het MAS (Museum Aan de Stroom), een Chinese jonk.

Op onze vraag, ter gelegenheid van onze tentoonstelling over de Grote Oorlog, maakte hij een maquette van de Berchemse Poort, een deel van

Vital Thys poseert trots naast zijn maquette van de Berchemse Poort.

Foto genomen tijdens zijn bezoek op 1 juni 2014 aan onze 'Grote Oorlog'-expo.

de Brialmontgordel rond Antwerpen. Hij deed dit aan de hand van een foto en gebruikte afvalmateriaal zoals dozenkarton. Maar eerst maakte hij een tekening ervan op schaal, zodat de verhoudingen klopten. De Berchemse Poort kreeg een speciale plaats in ons zoldermuseum Schaliënhoeve. Tot enkele dagen voor zijn overlijden bleef Vital bij zijn volle verstand ondanks zijn hoge leeftijd. Met zijn heengaan verloor Sint-Maria een merkwaardige en kwaliteitsvolle resident.

Eric Keutgens (1941-2015)

Eric Keutgens

Foto: Mark Van den Eynde

Op 24 oktober 2015 overleed ons lid Eric Keutgens. Eric was een tram-autoriteit. Hij was dan ook de oprichter, conservator en voorzitter van het Vlaams Tram- en Autobusmuseum (VLATAM).

Hij begon zijn loopbaan bij de Nationale Maatschappij voor Buurtspoorwegen (NMVB). Later gedetacheerd naar de dienst ter bevordering van het stedelijk vervoer. Nadien bij "De Lijn" verzorgde hij de public relations.

Hij ijverde voor een Vlaams trammuseum dat eerst onderdak vond in een loods van Fort V

in Edegem.

In 1977 werd de tramloods "Groenenhoek" door De Lijn buiten dienst gesteld. Eric zag de kans schoon en kreeg het voor elkaar om hier het nieuwe tram- en autobusmuseum in te richten. Vanaf 2000 werden de voertuigen vanuit Edegem overgebracht naar Berchem en werd om dit museum te exploiteren een nieuwe vereniging

VlaTAM (Vlaams Tram en Autobusmuseum) opgericht. Eric was ook de auteur van het boek "De Antwerpse Tram" dat verscheen in 1980. Regelmatig verschijnen er ook bij vieringen oude museumtrams in het Antwerpse centrum. Dank zij Eric Keutgens bezit Berchem nu ook een internationaal bekend trammuseum. Onze kring en ook Berchem verloren een waardevolle Berchemnaar. In 2005 ontving hij van het district de titel "Verdienstelijk inwoner van Berchem".

Een nieuw werkjaar brengt ook de hernieuwing van uw lidmaatschap met zich mee. We zijn er nu iets vroeger mee dan de vorige jaren omdat we hebben gemerkt dat een hernieuwing van het lidmaatschap tijdens het werkjaar enkel maar verwarring met zich meebrengt.

Als lid ontvangt u 4 maal per jaar ons heemkundig magazine Heemtenberg en hebt u gratis toegang tot ons museum het ganse jaar door.

Het tarief en de keuzes van het lidgeld zijn zoals vorig jaar ongewijzigd gebleven. Als lid hebt u de keuze uit volgende formules:

- Familiaal lidmaatschap: € 12,00 per jaar
- Steunend lid: € 17,00 per jaar
- Erelid vanaf: € 32,00 per jaar.

U kunt het bedrag van uw keuze overmaken op onze bankrekening: **IBAN BE53 0680 7122 0053** op naam van **Kring voor Heemkunde Berchem vzw** met vermelding **Lidgeld 2016**.

Ook kunt u gebruik maken van het bijgevoegde overschrijvingsformulier dat bij deze Heemtenberg zit.

Alvast bedankt voor uw bijdrage en steun aan onze heemkring. □

Bent u verhuisd of gaat u binnenkort verhuizen?

Vergeet dan niet uw adreswijziging tijdig mee te delen aan

onze redactie en ontvang ons tijdschrift Heemtenberg op

uw nieuwe adres! Contacteer ons op 03 230 17 51

of via e-mail heemtenberg@heemkundeberchem.be

Sluiting museum: 1 februari tot 31 maart 2016

Van 1 februari 2016 tot en met 31 maart 2016 zal ons Zoldermuseum niet toegankelijk zijn voor het publiek.

Omwille van noodzakelijke dakwerken (het vernieuwen van de dakpannen) aan “La Piazza”, ons museumgebouw, zien we om praktische redenen geen andere mogelijkheid dan gedurende een periode van 2 maanden ons Zoldermuseum “Schaliënhoeve” te sluiten.

Deze werken die wel in verschillende fases zullen verlopen, zorgen voor enorm veel stof en vuil dat zal vrijkomen bij het vervangen van de dakpannen. Ondanks het afdekken van onze collectie is het niet netjes om bezoekers te ontvangen in een stoffige en mufte museumruimte. Daarom hebben we besloten om ons museum te sluiten bij de start van de werken. Deze zullen vermoedelijk afgerond worden half maart. Hierna zullen we ons museum een grondige poetsbeurt geven zodat we in een proper decor onze Foto-Expo over “De Leeuwerik” een nieuwe start kunnen geven.

Alvast bedankt voor uw begrip hiervoor en we zien u dan ook graag terug op 10 april 2016 voor de heropening. □

Foto-Expo “De Leeuwerik” verlengd

Onze Foto-Expo “De Leeuwerik” liep oorspronkelijk tot en met 31 december 2015. Door het succes en de vele positieve reacties van bezoekers en (ex-)bewoners van deze wijk werd deze verlengd tot en met 31 maart 2016. Zoals u hierboven hebt kunnen lezen vallen de dakwerken net in deze periode.

Om onze bezoekers deze wijk virtueel te laten verkennen, hebben we de verlenging uitgebreid tot en met 30 juni 2016.

Op deze manier kunnen we op 10 april 2016, de expo een nieuwe start geven met tal van nieuwe elementen en foto's van glasnegatieven die nog zijn opgedoken in ons eigen archief en dat van onze leden en bezoekers. Waarvoor onze dank. □

Nieuwe publicatie fotoboek “De Leeuwerik”

Bij het samenstellen van de foto-expo over “De Leeuwerik” zijn we op veel, toch redelijk minder bekende, foto's en glasnegatieven van deze verdwenen wijk gestoten. Sommige van deze foto's bestonden enkel als glasnegatief maar niet als foto binnen onze collectie. Ook kregen we via ex-bewoners van deze wijk nog oude familiefoto's die op de Leeuwerik genomen werden voor toevoeging aan onze collectie.

Daarom ook, omdat we vinden dat we u deze mooie fotocollectie over de Leeuwerik niet mogen onthouden, werken we aan een fotoboek vol foto's en informatie over “De Leeuwerik” waarin we deze mooie collectie ontsluiten.

Deze publicatie wordt momenteel volop samengesteld en voorbereid. Jammer genoeg kunnen we op dit moment nog geen kostprijs meedelen. We willen de publicatie zeker betaalbaar houden.

Wenst u meer informatie of wil u dit boek reeds bestellen, dan kunt u ons altijd mailen op publicaties@heemkundeberchem.be of telefonisch ons contacteren op maandag, dinsdag en vrijdag tijdens de kantooruren op 03 292 51 15 bij Paul Gysen. ☐

Erfgoeddag 2016 - Rituelen

Op **zondag 24 april 2016** heeft de jaarlijkse Erfgoeddag plaats. In 2016 is het thema “*Rituelen*”. Ons museumteam wil dit invullen door een expo over de rituelen binnen de Berchemse jeugdbewegingen zoals onder andere Scouts, Chiro, VKSJ en zo verder te organiseren.

Hebt u hierover nog informatie of foto's uit de oude doos, dan zijn deze altijd welkom. Neem hiervoor contact met ons op via mail museum@heemkundeberchem.be of telefonisch met Paul Gysen op maandag, dinsdag en vrijdag tijdens de kantooruren op 03 292 51 15. Alvast bedankt! ☐

Activiteitenkalender 2016

24 januari 2016

Foto-Expo “De Leeuwerik”

1 februari tot 31 maart 2016

Sluiting Museum

10 april 2016 tot 30 juni 2016

Heropening Foto-Expo “De Leeuwerik”:
elke 2de en 4de zondag van de maand
tussen 14 en 17 uur

24 april 2016

Erfgoeddag - “Rituelen” ☐

*Kring voor Heemkunde Berchem feliciteert
Helios met het 90-jarig bestaan van hun winkel!*

Koffiebranderij- thee
confiserie - delikatessen
doopsuiker

Helios
DE LUCA

Statiestraat 13
2600 Berchem
03/239.24.54

www.heliosberchem.be

“De Groote Oorlog” - geschiedkundig (deel 6)

door Walter Gysen

De aanval

Om 4 augustus 1914 om 6 uur overhandigde de Duitse ambassadeur in België de Duitse oorlogsverklaring aan ons land. Twee uur later om 8 uur vielen de eerste Duitsers ons land binnen.

Eerste slachtoffers

Een patrouille van het 2de regiment lancers uit Luik bestaande uit brigadier Frère en vier ruiters wordt er op uitgestuurd naar de grens de vijand te lokaliseren en deze positie door te geven aan hun commandant.

In Thimister in het land van Herve vertellen de inwoners dat op de steenweg van Aken naar Luik Duitse troepen voorbijmarcheren. Nadat zij hun commandant hiervan op de hoogte brachten, krijgen zij opdracht om de vijand zo dicht mogelijk te benaderen. Lansier Antoine Fonck krijgt om 10 uur opdracht om de vijand zo dicht mogelijk te benaderen. Maar hij wordt opgemerkt en beschoten, hierbij wordt zijn paard geveld, dat gedeeltelijk op hem valt. Fonck doet het nodige om zich te bevrijden en op de loop te gaan. Hij verliest echter tijd en wordt door een vijandelijke kogel in de nek getroffen. Hij is op slag dood. De Duitsers halen er een familie boeren uit een nabijgelegen boerderij bij die het ganse tafereel gevolgd hebben. Ze tonen het lijk van de eerst gesneuvelde Belgische soldaat en steken hem, totaal overbodig, nog met een bajonet in de rug. In de namiddag wordt het lichaam van lansier Fonck opgehaald door de bevolking van het dorp om 's anderendaags op het kerkhof van Thimister te begraven. Fonck was 21 jaar en van de lichting 1911.

Soldaat-ruiter
Antoine-Adolphe Fonck
2de Regiment Lancers
10/01/1893 - 04/08/1914

Niet alleen militairen worden slachtoffer van de Duitse wreedheden. In Thimister ontmoeten ze een zeventigjarige Théodore Pauchen die kruiden aan het plukken is. Omdat hij geen gevolg geeft aan de Duitse bevelen wordt hij doodgeschoten.

Belgische tegenstand

De Maas te Visé

De Duitse strategie was er op gericht om zo vlug mogelijk door België te trekken en de Franse grens te overschrijden, rond Parijs te trekken en zo het Franse leger in te sluiten en tot overgave te dwingen. Daarna konden troepen uit het westen naar het oosten verplaatst worden om de verwachte Russische aanval te weerstaan.

Van het kleine Belgische leger verwachten ze dan ook weinig weerstand. Ze stonden dan ook verbaasd dat in Visé de Maasbrug was opgeblazen en dat de linkeroever bezet werd door troepen van het 12de linieregiment. Ze kregen de opdracht de Duitsers zo lang mogelijk tegen te houden aan de Maas.

De Duitse cavalerie komt de schade aan de brug verkennen maar wordt van op de linkeroever op Belgisch geweervuur onthaald. Verschillende ruiters belanden in de Maas. De Duitsers zoeken beschutting in de omliggende huizen op de rechteroever. Ze komen tot de bevinding dat de brug niet onmiddellijk kan hersteld worden en besluiten een botenbrug aan te leggen. Waar ze geen rekening mee hadden gehouden was dat de brug binnen het bereik lag van de kanonnen van de Luikse forten¹ Barchon en Pontisse. Dank zij de waarnemingen ter plaatse kunnen die kanonnen goed gericht worden. Tot driemaal toe vliegt de half afgewerkte brug in de lucht en honderden Duitse lijken drijven stroomafwaarts richting Nederland. De Duitsers zoeken dan een andere plaats meer stroomafwaarts, buiten het bereik van de kanonnen van de forten om een nieuwe botenbrug te bouwen. Zo slagen de Duitsers er in om de Maas over te steken en op weg naar Luik te trekken, zodat de Belgen moeten terugtrekken.

¹ Het plan met de locaties van de forten rond Luik kun je terugvinden in Heemtenberg 122 op pagina 9.

De strijd om de forten

De Duitse strategie bestond er in om brigades te sturen tussen de verschillende forten en zo de observatieposten op te doeken zodat de forten blind werden en hun kanonnen niet meer gericht werden op de doelen.

Brigadegeneraal Erich Ludendorff, de latere stafchef, had de plannen voor deze aanval mee opgesteld en had deze goed voorbereid. Hiervoor had hij in vrede tijd de streek vooraf per fiets verkend.

In de nacht van 5 op 6 augustus 1914 vielen de Duitsers aan. De forten op de rechteroever werden door Duitse artillerie bescho-

Erich Friedrich
Wilhelm Ludendorff
(09/04/1865 – 20/12/1937)

Gérard Mathieu Joseph Georges Leman
(Luik, 08/01/1851 - Luik, 17/10/1920)

ten om de aandacht af te leiden van de Duitse infanterieaanval- len op de slecht verdedigde in- tervalles (afstanden tussen de forten onderling). Telkens als er gevaar was op een doorbraak stuurde generaal Leman er versterkingen heen. Hierdoor werden de Duitsers overal met zware verliezen teruggeslagen. De gevechten werden beslecht met geweervuur maar ook met de bajonet. Slechts één Duitse eenheid wist de linkeroever van de Maas te bereiken. Er werd zelfs een vaandel van een Duits regiment uit Mecklenburg buit- gemaakt.

Op 6 augustus 1914 begonnen de Duitsers Luik te beschieten vanaf de hoogvlakte van Belleflamme, terwijl een Zeppelin boven de stad verscheen een 300 kg bommen liet vallen. Generaal Leman had ondertussen zijn hoofdkwartier van een Luikse wijk overgebracht naar het fort van Loncin. Hij beseftte dat Luik verloren was. Alle Belgische eenheden die niet tot de vestingtroepen behoorden, kregen bevel om zich terug te trekken tot het veldleger van de Getelinie.

Karl Wilhelm Paul von Bülow
(24/03/1846 - 31/08/1921)
Foto uit 1918.

In de intervals bleven de Duitsers zwa- re verliezen lijden (1180 man). Na de verovering van Luik spitste de strijd zich toe op de 12 forten met hun verdediging en de Duitse aanvallers bestaande uit infanterie en artillerie. De verovering van Luik betekende een tegenslag voor de Belgische forten. De telefoonverbinding tussen de forten was nu in Duitse handen en de forten werden nu ook vanuit Luik beschoten. Langs die kant waren ze ook minder bepantserd en de waarnemingsposten van de forten waren allen naar buiten gericht. De Duitsers kwamen tot het besluit dat voor de verovering van de forten een beleg vereiste. Ze vormden een belegeringsleger van 100.000 man voorzien van zware artillerie. De forten verhinderden ook de door- tocht van Duitse troepen door Luik. Dat bracht de Duitse plan- nen om het Franse leger in te sluiten rond Parijs, in gevaar. Daarom liet generaal Karl von Bülow, bevelhebber van het 2de Duitse leger twee houwitsers van 42 cm aanrukken. Deze stukken “Kurze Marine Kanone type M” met de bijnaam “Dicke Bertha” kwamen op 10 augustus om 23 uur met de trein te Herbestal aan. De onderdelen werden op 10 zwa- re wagens overgeladen en getrokken door een stoomtractor. Ze vertrokken met hun 100 ton lading om op 12 augustus 1914 hun doel dorpje Mortier te bereiken waar het geschut in mekaar werd gezet. Om 18 uur kon de beschieting van het fort van Pontisse van start gaan. Op 13 augustus om 9.30 uur capituleerde het fort na een voltreffer die het dak doorboorde.

Ondertussen ging de beschieting van de andere forten voort door de normale Duitse zware artillerie. We moeten er rekening mee houden dat door het gebrek aan waarnemingsposten de forten “blind” waren en geen doelen meer hadden om terug te vuren.

Het fort van Loncin werd door de “Dicke Bertha” vanaf 15 augustus beschoten vanuit Bressoux over een afstand van 9 km. Om 17.20 uur dringt een obus door de betonnen overspanning en ontploft de kruithamer met 12.000 kg kruit. Hierdoor wordt het fort opgetild en valt het terug op zijn verdedigers. 300 verdedigers worden bedolven onder het puin. Generaal Leman wordt gewond en gevangengenomen. Het puin wordt nooit geruimd en tot op vandaag liggen er meer dan 300 lichamen van de vestingstroepen.

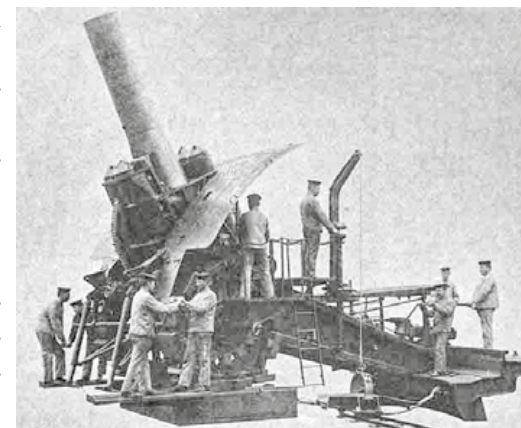

Duitse legerfoto's genomen van de ravage in het Fort van Loncin na de overgave.

De Duitsers nodigen de enkele Belgische officieren, van forten die zich nog niet overgaven uit, om het vernielde fort van Loncin te bezoeken. Na dit bezoek gaven de forten die nog stand hielden zich over. Dit gebeurde op 16 augustus 1914. Hierdoor kon het Duitse eerste en tweede leger pas op 15 en 16 augustus de Maas oversteken en zich ten westen ervan opstellen voor de algemene opmars, dit gebeurde op 18 augustus, ruim twee weken na de inval in België.

Misschien even de tijd nemen om de toestand onder ogen te zien. 8 van de 12 forten capituleerden omwille van de giftige gassen veroorzaakt door ontploffingen en het eigen vuren. Ook het stof, de trillingen en de levensomstandigheden o.a. de hygiënische toestand met bakken met stoelgang speelden hierbij een rol. Twee forten ontploften door de inslag van een Duits projectiel in de kruithamer en twee forten gaven zich vroegtijdig over door het slecht moreel en gebrekkig leiderschap.

De 42cm Mortier “Dicke Bertha” of “Dikke Bertha” met bemanning.

In feite was de vesting Luik samengesteld uit 12 losse forten. Ze konden elkaar steunen door gekruist te vuren, maar hiervoor moest er onderlinge communicatie bestaan. Dit gebeurde via telefonische verbinding via gewone telefoonlijnen en via de centrale in Luik. Vanaf 7 augustus 1914 was die centrale in Duitse handen. Er waren ook geen operatieplannen voorzien. Die werden na de inval eerst voorzien. Dus veel te laat. De tegenstand van de Belgen was de grootste verrassing voor de Duitsers.

De strijd rond Luik vond weerklank op internationaal vlak. Zowel in Parijs als in Londen werd de Belgische weerstand geprezen. In Engeland spraken men over “*Brave little Belgium*”. Maar niet alleen de schending van de Belgische neutraliteit werd aangeklaagd, maar vooral de Duitse vergripen tegenover onschuldige burgers werd aangeklaagd. Later komen we hierop terug. □

Geraadpleegde bronnen:

14-18 - Oorlog in België van Luc De Vos, Tom Simoens, Dave Warnier en Franky Bostyn – uitgeverij Davidsfonds Leuven, 2014.

De brouwerij De Swaene te Berchem

door Hugo Lambrechts-Augustijns

In de “Geschiedenis van Berchem” vermeldt Floris Prims dat in het begin van de zestiende eeuw Berchem vijf brouwerijen telde¹. De brouwerijen *de Swaene* en *den Ketele* situeerden zich bij de kerk². Deze buitenbrouwerijen vormden een zekere concurrentie ten opzichte van de stadsambachten, die binnen de stad grotere lasten, hogere lonen en meer beperkende arbeidsregelingen hadden. De koninklijke ordonnantie van 10 november 1685 wilde paal en perk stellen aan die concurrentie, maar door de beroering die deze plakkaat bracht, duurde het tot op 6 juni 1687 eer de geboden ter uitvoering werd aangeplakt. Bij akkoord tussen de Heer van Berchem en de stad moesten twee van de vijf Berchemse brouwerijen verdwijnen bij het overlijden van de brouwer. In 1688 werden drie brouwerijen, nl. ‘tCruys, *de Swaene* en *den Ketele* gesloten tegen schadevergoeding³.

Bij notaris de Kimpe wordt op 5 mei 1609 een contract getekend tussen Cornelis van Beemen, wonende te Berchem, die aan Jacques de Man, graanverkoper, de brouwerij *de Swaene* verhuurt, gestaan en gelegen te Berchem ‘*bijde kercke aldaer*’⁴. De huur geldt voor een termijn van zes jaar, waarbij de huurder de overeenkomst mag opzeggen in de eerste drie jaar, mits dit een half jaar tevoren te melden. De huurprijs bedraagt 325 gulden per jaar en vijf tonnen bier van tien schellingen Vlaams per ton.

1 Floris Prims, *Geschiedenis van Berchem*, Berchem, 1949, p.100.

2 Floris Prims, o.c., p. 102.

3 Floris Prims, o.c., pp. 179-180.

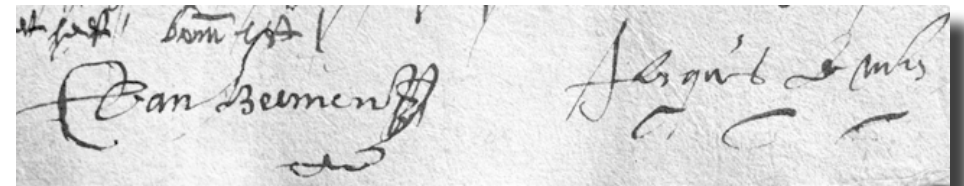
4 Stadsarchief Antwerpen, N 865, f° 295 v°, notaris de Kimpe.

Het alaaam dat zich nu in de brouwerij bevindt, zal geschat worden en op het einde van het contract beter of slechter bevonden worden. Respectievelijk zal de huurder dan de minwaarde moeten opleggen ofwel krijgt hij de meerwaarde terugbetaald.

Tussen het ogenblik van de schatting en Sint-Jansmisse toekomende moet de huurder 200 gulden voorschieten voor het opwerken van het woonhuis en de kelder. Hij mag deze som aftrekken in de eerste twee jaar van de huur, elk jaar 100 gulden.

Als de huurder begeert een mouterij en een molenhuis te bouwen, dan mag hij dit, mits de helft van het nodige kapitaal voor te schieten. Hij mag dit aftrekken gedurende de laatste vier jaar van de huur, elk jaar een vierde deel.

De huurder heeft de verplichting van het bier dat hij tapt en slijt uit de eigen brouwerij af te nemen en nergens anders.

Stadsarchief Antwerpen, N 865, f° 295 v°

foto HLA

Of Jacques de Man toen een mouterij en een molenhuis liet bouwen is maar de vraag. In de brouwerij zal geen extra ruimte beschikbaar geweest zijn om een rosmolen te installeren en een mouterij vergt ook een serieuze infrastructuur. Het was steeds een doorn in het oog van de molenaars dat een aantal Antwerpse brouwerijen een rosmolen bezat.

Volgens de inventaris van het jaar 1572 bezaten 25 brouwers in Antwerpen een rosmolen. Notaris Frans Marcelis akteert op 12 juni

1655 dat de brouwers gehouden zijn hun brouwgoed te laten malen in een van de stadswatermolens⁵. Terwijl de machtsverhouding tussen de brouwers en de molenaars in Antwerpen tot een aantal conflictsituaties heeft geleid, weten we niet hoe de relatie zal geweest zijn tussen de Berchemse molenaars en de brouwers alhier⁶.

Floris Prims schreef dat de brouwerij de Swaene eertijds eigendom was van de Heer van Berchem⁷. Blijkbaar was in de zeventiende eeuw Cornelis van Beemen de nieuwe eigenaar. □

Een rosmolen

5 Hugo Lambrechts-Augustijns, *De rosmolens bij de Antwerpse brouwers in het Ancien Regime*, in: *Molinologie*, tijdschrift voor molenstudie, nr. 39, 2013, pp. 22-30.

6 Hugo Lambrechts-Augustijns, *De machtsrelaties tussen de brouwers en molenaars te Antwerpen in het Oude Regime*, in: Ivan Derycke, *Antwerpen Bierstad. Acht eeuwen biercultuur*, Brasschaat, 2011, pp. 63-71.

7 Floris Prims, o.c., p. 180.

Berchem Sport 1969-1972:

Bijna bekerfinalist en eindelijk terug naar eerste (3de en laatste deel)

door Jos Vandermaelen

Aan het einde van de vorige competitie schreef een krant dat Berchem een “puncher” nodig had. Voor het seizoen 1971-1972 werd daarin voorzien met de aanwerving van de van FC Luik overgekomen Duitser Walter Rodekamp. Ook de Engelsman Mike Kear moest voor versterking in de voorlijn zorgen. Deze aanwinsten werden vanaf de eerste wedstrijd, weer een thuismatch tegen Waterschei, opgesteld en vijf minuten voor het einde van de partij mocht de derde nieuweling Flor Van de Moer het veld opdraven.

Typeploeg:

keeper : Goossens Tony

verdediging : Corremans Jan / Busschots Roger / Schellens Frans / Van Lommel Dré

halflijn : Van Staay Pierre / De Schrijver Jim / Van de Moer Flor

voorlijn : Rodekamp Walter / Versluys Adri / Kear Mike.

De nieuwelingen presteerden uitstekend, zodat Berchem na vijf speeldagen met reeds elf gemaakte doelpunten alleen aan de leiding stond. Ook Adri Versluys met zijn zes goals had daar een groot aandeel in. Op 31 oktober werd de eerste topmatch tegen de derde Daring overtuigend met 2-0 gewonnen; Berchem bleef het kampioenschap verder domineren, zette een reeks van drie wedstrijden met een totaalscore van 10-0 neer en was twee matches voor het einde van de heenronde al vijf punten op de derde uitgelopen.

De volgende speeldag op 19 december verloor Berchem bij zijn rechtstreekse achtervolger Sporting Charleroi voor de tweede keer, maar bleef wel leider. Een paar minuten voor rust moest Roger Busschots van het veld gedragen worden en vermits de stand toen 1-0 was, kon men dit als excuus voor de 3-0-nederlaag aanvaarden.

Op 6 februari 1972 kwam het in het klassement oprukkende FC Beringen naar het Rooi. Met nog een kwartier te spelen opende Jim De Schrijver, de dominerende figuur in de wedstrijd, de score. De 16-jarige UEFA-junior en neofiet Ludo Coeck, die aan de rust de gekwetste linkermiddenvelder

Jan Corremans had vervangen, legde via een hard schot met de linker de eindstand vast. Voor Berchem was het een uitstekende dag, want niet alleen de Limburgers werden achteruit geslagen, maar ook de derde La Louvière verloor.

Toen Berchem op 12 maart naar Daring trok, had het juist twee scoreloze draws thuis en een nederlaag bij Olympic Charleroi achter de rug. Geel-zwart verloor met 1-0 en behield één punt voorsprong op Sporting Charleroi en twee op vier andere ploegen, waaronder Daring. Op zes matches voor het einde van de competitie moest de Rooi-ploeg in verband met promotie dus nog goed uit de doppen kijken.

De volgende week ontving Berchem La Louvière, derde in de stand. Linksbuiten Ludo Coeck was er ditmaal vanaf de aftrap bij, maakte ongeveer twintig minuten voor tijd met een kanjer van jewelste de eerste goal en elf minuten later bezorgde Pierre Van Staay zijn ploeg een geruststellende 2-0-voorsprong.

Op 9 april, de vierde laatste speeldag, ontving Berchem Tilleur, de ploeg waarvan in de heenronde met forfaitcijfers gewonnen werd. Aan de rust was het al 2-0, maar het spectaculairste moest nog komen : omtrent een halfuur na de pauze scoorde linksbuiten Ludo Coeck weer twee mooie goals, maar moest even daarna hinkend het veld verlaten. Reservekeeper Willy Boden werd van de bank gehaald en Tony Goossens vatte post op de rechtervleugel; amper één minuut later bracht hij het thuispubliek in extase door een prachtig schot voorbij zijn Luikse collega te schieten.

Gesterkt door deze 5-0-zege toog Berchem de volgende week naar het verre Verviers om het lokale Cercle partij te geven. Er werd gedraaid met een 0-0-stand, maar via twee juweeltjes van traptechniek van rechtsbuiten Ludo Coeck stond geel-zwart vijf minuten na rust al 0-2 voor. In de 65e minuut voegde Jim De Schrijver er nog een goal aan toe en pas de laatste minuut kon de thuisploeg tegenscoren.

Met nog twee speeldagen voor de boeg en in afwachting van de topper tegen de tweede Sporting Charleroi bezat Berchem één punt voorsprong op de Zebra's : ingeval van overwinning zou geel-zwart dus zeker van promotie zijn.

Op 23 april was het pas acht minuten na rust dat de match door een droomdoelpunt van Jan Corremans openbrak. Adri Versluys verdubbelde de voorsprong zeven minuten later en meteen barstte het enthousiasme in het bomvolle stadion in alle hevigheid los. Tot dan toe had Berchem de wedstrijd gecontroleerd en de meeste toeschouwers achtten de Karolingers niet in staat in een halfuur twee goals te maken. De score bleef ongewijzigd

en Berchem na zes jaar eindelijk terug naar hoogste klasse! De 36-jarige Frans Schellens had zich geen mooiere bekroning van zijn voetballoopbaan kunnen wensen.

De laatste speeldag op 7 mei bij SK Sint-Niklaas knikte Adri Versluys, wie anders, omtrent een kwartier voor het einde een homogeen Berchem naar de titel en verbeterde daarmee zijn persoonlijk record van drie seizoenen terug met twee eenheden. Sinds de competitie met 16 ploegen werd betwist, hadden alleen Bert De Hert en Theo Rossen in één seizoen meer goals voor de Rooi-ploeg aangetekend.

Deze partij betekende tevens na 19 jaar en meer dan 500 wedstrijden de afscheidsmatch voor Frans Schellens, die bij stormweer in de ploeg werd gedropt en nadien figuurlijk alle stormen overleefde, een jongen uit de in de jaren vijftig nog spreekwoordelijke stille Kempen, een man zonder vedetteallures, maar iemand waarop men altijd kon rekenen en die dit seizoen voor de vijfde keer in elke match negentig minuten op het veld stond. Men vergeleek hem wel eens met Vic Mees, die andere Antwerpse gentleman-voetballer. Toch werden beiden ondanks de grote verdiensten door hun club maar met de hoogst noodzakelijke plichtplegingen uitgewuifd.

Seizoenrevelatie was uiteraard de grote belofte Ludo Coeck, een tiener die reeds speelde met de flair van een dertigjarige. Hij werd zeven keer opgesteld en joeg dankzij zijn meesterlijke traptechniek evenveel doelpunten bij de tegenstanders binnen. Een maand later kwam zijn overgang naar Anderlecht dan ook als een donderslag bij heldere hemel. Deze transfer, het afscheid van Frans Schellens en het ontslag van voorzitter dr. Rombouts betekenden voor de club en tal van supporters meteen het einde van een tijdperk.

Eindrangschikking :	<u>M</u>	<u>W</u>	<u>V</u>	<u>D</u>	<u>GV</u>	<u>GT</u>	<u>P</u>
1. Berchem	30	17	4	9	48	16	43
2. FC Beringen	30	17	6	7	36	21	41
Topschutter: Versluys Adri	19						

Zoals u als lezer misschien al kon opmaken uit de laatste paragraaf van het laatste artikel, nam ook ik als supporter afscheid en heb ik de ploeg daarna niet meer gevolgd en kan ik er dus ook niets verder van op papier zetten. Ik dank u voor de publicatie van mijn artikels en hoop iets te hebben bijgedragen tot het sportieve erfgoed van de gemeente. Groeten van Jos Vandermaelen. □

De Berchemse parochies en kerken: De Verrezen Heer (deel 1)

door Mia Verbanck

Een tweede parochie op het Pulhof

Onze-Lieve-Vrouw Middelaars op het Pulhof was sinds haar ontstaan in 1926 een 'grote' parochie. In het begin van de jaren 60 werd er twee keer een stukje 'afgeknabbeld'. Een eerste keer in 1960 toen de Wilrijkse parochie Pius X gesticht werd. Kort daarop toen de paterskerk Sint-Theresia parochiekerk werd. Een derde keer zou dat gebeuren einde jaren 60 toen een nieuwe parochie werd opgericht op het Rooi. In dit artikel vertellen we hoe dat staps-gewijs verliep tegen de achtergrond van de toenmalige ontwikkelingen.

De voorgeschiedenis

Reeds circa 1959 kocht monseigneur Emiel-Jozef De Smedt, de toen vooruitziende hulpbisschop van Mechelen-Brussel en later bisschop van Brugge, een perceel grond ten noorden van het Instituut Bunge, een privéziekenhuis dat in 1934 met de nalatenschap van graanhandelaar Edouard Bunge (1851-1927) opgericht werd.

De wijk was toen nog dun bevolkt. Buiten Bunge waren er aan die kant van de Grote Steenweg enkel 'luthoven' en villa's waaronder het Pulhof, verder de school van de Dames van de Heilige Familie, en hier en daar wat huizen en hoeves te midden van weiden en boomgaarden: de hoeves van de families Vloeberghs, Peeters, Verstreke, Brijs, Crauwels, de Roze hoeve en de Schaliënhoeve... Er stonden bv. maar enkele huizen in de Kanunnik Peetersstraat, de Jan Moorkensstraat, de Wapenhaghestraat, de Lodewijk Van Sullstraat, de Stanislas Leclefstraat, de Karel Coggestraat...

Het Instituut Bunge opgericht in 1934.

Het Instituut Bunge nu - Foto © Mia Verbanck.

Het Pulhof - voorzijde (boven) en achterzijde (onder).
Foto © Kring voor Heemkunde Berchem vzw.

Monseigneur De Smedt

Eduard Bunge

Pastoor Alfons Simons

Ferdinand Caris

Monseigneur Daem

Piet Van Geel

In de zestiger jaren werd de voorziene verkaveling ingezet en verschenen de eerste appartementsgebouwen aan de Fruithoflaan en in het nieuwe Regentpark aan de Roest d'Alkemadelaan (de nummers 10-12 en 13-15).

Einde jaren 60 werd ook de ring rond Antwerpen aangelegd en werd de Grotesteenweg verbreed. Beide ingrepen zorgden ervoor dat de wijk van het Rooi afgescheiden werd van oud-Berchem en ook van de dichtbevolkte Pulhofwijk aan de andere kant van de steenweg.

Het prille begin

In 1966 ontmoette Alfons Simons, pastoor van Onze-Lieve-Vrouw Middelaars, de toen 46-jarige Ferdinand Caris, die op dat moment vier jaar onderpastoor was in Sint-Martinus in Kontich. Dat gebeurde in de eremis voor Mark Fillet. Pastoor Simons vroeg aan Ferre Caris of hij geen zin had om in de buurt een parochie te stichten.

Op 27 juni 1968 trok een delegatie van wijkbewoners o.l.v. professor Willem Brauers naar monseigneur Jules-Victor Daem om te pleiten voor een nieuwe parochie. Na overleg met deken Karel Schoeters en met de pastoors Alfons Simons en Willem Colla (van Sint-Theresia) mocht vanaf de eerste zondag van oktober elke zon- en feestdag een eucharistieviering plaats hebben voor de bewoners van de wijk in de turnzaal van het Instituut van de H. Familie. De toenmalige overste, Zuster Marie-Godelieve Beirnaert, en de beheerraad van de school stonden volledig achter het initiatief.

Op zondag 6 oktober 1968 ging Piet Van Geel, godsdienstleraar aan de school, voor in de eerste viering. Leo Van Hoof bespeelde het harmonium. Na de viering praatte men in de eetzaal na bij een kop koffie.

Op 25 november 1968 benoemde monseigneur Daem een kapelaan van de nieuwe parochie, Ferdinand Caris. En op 13 december werd de naam De Verrezen Heer gekozen in een open vergadering met ruim 130 belangstellenden.

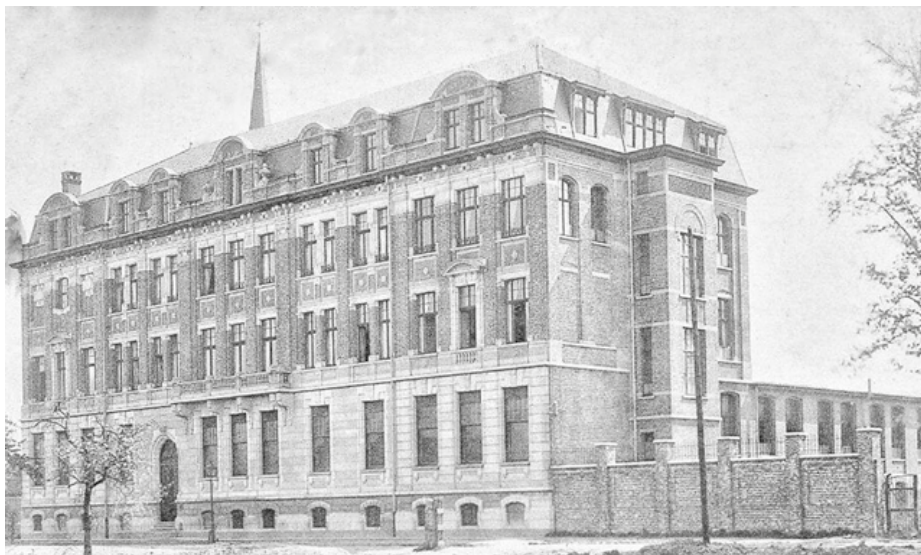
1968 - de eerste mis in de turnzaal in de turnzaal van het Instituut van de H. Familie.
Foto © Mia Verbanck

Elk weekend hadden er voortaan drie vieringen plaats: zaterdag om 18 uur, zondag om 9.30 en 11 uur. Van dan af aan zou elke week een grote verhuis plaats vinden van altaar, lezenaar, tabernakel, podium, driehonderd stoelen en een harmonium... Ik heb als laatstejaarsleerlinge hierbij nog vaak geholpen op vrijdagavond na de repetitie van het Fa-mi-lakoor o.l.v. Wiske Moerenhout. Uitvaarten en huwelijk hadden plaats in Onze-Lieve-Vrouw Middelaars of Sint-Theresia.

Op 1 januari 1969 startte officieel de kapelanie, kerkrechtelijk afhankelijk van de parochie van Onze-Lieve-Vrouw Middelaars en de H. Lodewijk. Als 'compensatie' kreeg Middelaars er de straten gevat tussen de Koninklijkelaan, de Floraliënlaan, de Elisabethlaan en de Coremansstraat bij, een gebied dat tevoren tot Sint-Willibrordus behoorde en dat in de volksmond de Oostkantons gedoopt werd.

Over de vroegere wijk **De Leeuwerik** die daar ooit lag, loopt nog tot 26 juni 2016 een expo in de Schaliënhoeve. Wordt vervolgd! □

Instituut Heilige Familie - straatzijde (boven) en achterzijde (onder)

de Roest d'Alkemadelaan 10-12 (boven) en 13-15 (onder) - Foto © Mia Verbanck.

Scan van de cover van het boek "Fruithoflaan, een monument" van Günther H. Götzfried,
Walter Soethoudt, Antwerpen, 1980
Luchtfoto van Aero-Survey uit Sint-Niklaas

De familie van Herwegen op de vlucht in 1914 (1)

door Van Herwegen Leonard en zoon Van Herwegen Christ

Benarde tijden kondigen zich aan

Op 1 november 1913 werd koning Albert I naar Berlijn uitgenodigd door keizer Willem II, die hem onderhield over de "onvermijdelijkheid" van een oorlog met een volgens hem voortdurend provocerend Frankrijk.

De ruimte en een dicht spoorwegnet om een miljoenenleger in de rug van het Franse leger te brengen, was te vinden in België.

Keizer Willem II stelde daarom aan onze koning de vraag "of België zich zou verdedigen wanneer Duitse troepen België zouden binnenvallen of dat België het enkel bij een protest zou laten". Het verdrag van London had in 1831 aan het onafhankelijke België een strikte neutraliteit opgelegd.

Tevens werd in dit verdrag de "onafhankelijkheid" van België door de grote mogendheden en ook door het Duitse Keizerrijk gegarandeerd.

Koning Albert I legde bij zijn terugkomst zijn houding vast in een "memorandum": *"Wij zijn vastbesloten onmiddellijk de oorlog te verklaren aan iedere mogendheid die welbewust ons grondgebied schendt."*

Toen op 28 juni 1914 de troonopvolger van de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie Franz Ferdinand in Sarajevo doodgeschoten werd, begon er een maand waarin opeenvolgende beslissingen van de Oostenrijkse, Russische, Duitse en Franse staatslieden onafwendbaar naar een oorlog voerden. Oostenrijk-Hongarije verklaarde de oorlog aan Servië. Rusland mobiliseerde en na een "ultimatum" verklaarde Duitsland en Oostenrijk-Hongarije de oorlog aan Rusland en Frankrijk. De oorlog zou kort zijn, dacht men en in Berlijn, Wenen Boedapest en Parijs heerste een groot enthousiasme.

Het was zeker een enorme misrekening. De Oorlog zou vier jaar duren en tientallen miljoenen slachtoffers kosten...

Op 2 augustus 1914 overhandigde de Duitse gezant in België een “ultimatum” aan de Belgische regering. Hierin werd duidelijk gesteld dat de Duitse troepen België zouden doortrekken op weg naar Frankrijk. De regering werd 12 uur tijd geboden om hiermee in te stemmen. Op 4 augustus 1914 ‘s morgens vielen de Duitse troepen België binnen. Samen met zijn bondgenoot Engeland verklaarde België hierbij de oorlog aan Duitsland.

Op 20 augustus veroverde de Duitse troepen Brussel en op 26 augustus werd Antwerpen door de Duitse Zeppelins gebombardeerd. Vijfentwintig mensen verloren hierbij het leven en in tien straten lagen huizen in puin. Dit was echter maar een begin. Het zou veel erger worden...

Op 6 oktober 1914 werd volgend bericht voor de bevolking van de agglomeratie Antwerpen uitgehangen:

“Ik heb de eer ter kennis te brengen aan de bevolking van de Antwerpse agglomeratie dat de beschieting aanstaand is. Het blijft wel te verstaan dat de bedreiging met of de uitvoering van het bombardement generlei invloed zal hebben op den duur van de tegenstand die tot het uiterste zal worden doorgedreven. De personen die zich aan het bombardement willen onttrekken, worden verzocht zich te verwijderen, zo spoedig mogelijk in de richting van het Noorden of het Noordoosten.”

24 uur later, op woensdag 7 oktober om 11 uur ‘s avonds begon het artilleriebombardement op de Antwerpse agglomeratie. Het zou onophoudelijk dag en nacht voortduren tot 9 oktober. Het afschuwelijke bombardement werd gestaakt op voorwaarde dat het “vestingsleger” dat zich nog in de fortengordel rond de stad bevond, zich onvoorwaardelijk zou overgeven. De zogezegde oninneembare Brialmontvesting had geen verweer kunnen bieden tegen de 420 en 305 mm houwitser van de aanvallende Duitsers. Ook in onze gemeente Berchem werden grote verwoestingen aangericht en vielen er dodelijke slachtoffers. De schrik zat er goed in en vluchten was de enige oplossing.

Ook mijn ouders dachten hieraan. Mijn vader had geen werk meer bij mijnheer Beckers want deze was al met zijn gezin naar Engeland gevlucht. De scholen waren gesloten zodat mijn broers Jos en Miel doelloos thuis zaten. Toch was vluchten niet zo maar “inpakken en wegwezen”. Mijn moeder was in haar laatste dagen van haar zwangerschap en grootmoeder Theresia Verstraelen, die sinds januari 1914 bij ons thuis inwoonde en 66 jaar oud was, moest ook mee. Er moest “gerij” bij te pas komen.

Moeder en grootmoeder werden samen met het hoognoedzakelijke op de kar gezet en vader, Jos en Miel duwden de kar de Hollandse grens over. Maar... eerst diende er nog een stootkar gevonden te worden!

Vader vertelde het volgende verhaal:

“Ge moet in moeilijke omstandigheden op Onze Lieve Heer vertrouwen. Dan komt er een oplossing wat er ook gebeurt. Ik kende Karel De Swert, bierbrouwer en uitbater van de brouwerij ‘Het Wit Kruis’ gelegen op de Grote Steenweg in Berchem. Deze was een zeer goede klant van kleermaker Beckers zodat ik menig mantelpak voor hem gesneden, genaaid en gepast heb. ik wist dat er in de brouwerij minstens twee stootwagens werden gebruikt om het bier naar de klanten te brengen. Daarom ging ik naar hem toe. Karel De Swert dacht er niet aan te gaan vluchten omdat volgens hem ‘het ergste voorbij was’. Hij bleef in Berchem uit angst dat ze zijn brouwerij zouden leegroven. De stootwagen om biertonnen te vervoeren mocht vader gebruiken op voorwaarde dat hij hem terugbracht.”

Zo een stootwagen om biertonnen te vervoeren heeft als bovenstel twee evenwijdige balken waartegen de biertonnen aanliggen.

“s ‘Anderdaags, dat was op 8 oktober, ben ik samen met onze jongens naar Pier Soffers in de Drie Koningenstraat gegaan. Hij was een goed gekende wagenmaker die ook niet wilde vluchten. Daar kocht ik het nodige hout om op onze bierwagen een plankenvloer te timmeren. Het “gerij” dat

we nodig hadden was klaar en op 9 oktober om 5 uur 's morgens vertrokken we. Moeder en grootmoeder op de wagen en ik tussen de 'berry's' en aan iedere zijde een van de jongens. Samen duwden we de stootkar zodat we 's avonds de Nederlandse grens bereikten. Daar werden we opgewacht door het 'Vluchtelingencomiteit' dat door de Belgische regering, in overleg met de Nederlandse, was opgericht. Het zorgde voor de huisvesting en voedsel voor de vluchtelingen.“

Op het Steenplein pogen honderden burgers per boot te vluchten.

Zij werden ondergebracht op het eiland Tholen in een gerieflijk huisje gelegen in een groene omgeving. Daar werd op 31 oktober 1914 mijn broer geboren. Uit waardering voor onze koning werd hij Albert genoemd. Grootmoeder Theresia Verstraelen werd zijn meter. Mijn broer Jos was lappeter in vervanging van Nonkel Louis Verstraelen die toegezegd had voor het peterschap maar verhinderd werd door de oorlogsomstandigheden.

Hulpverlening vanuit de Verenigde Staten van Amerika bestond uit het zenden van voedselpakketten voor de vluchtelingen. Daar waren ook blikken met groenten, corned beef en gecondenseerde melk bij.

Vader zat niet stil en verzamelde dat blik waarmee hij speelgoed maakte: marionetten, schepjes, karretjes en zo meer. Met Kerstmis 1914 werden ze aan de gevluchte kinderen uitgedeeld.

Moeder vertelde:

“Wij hadden een net en proper huizeke. Het stond in een bos en we kregen kolen voor niets. Aan eten hadden we geen tekort. Onze jongens (Jos en Miet) gingen naar een school die speciaal voor de kinderen van vluchtelingen was opgericht.

Regelmatig kwam er een juffrouw op bezoek speciaal om te zien of onze Albert goed en wel meewilde. Want ze hadden hem met de verlostang moeten halen bij zijn geboorte. We mochten echt niet klagen alhoewel wij toch verlangden om terug naar huis in de Leopoldstraat te gaan.“

Maar vooraleer we zover zijn, moet ik toch nog iets kwijt over nonkel Jef die met ons moeder haar tweelingzuster was getrouwd en die ook als vluchtelingen in Nederland verbleven.

Vader zei:

“Nonkel Jef, dat was ne straffe. Die ging iedere week ‘à pied’ op twee dagen heen en terug vanuit Nederland naar Kessel om zijn geiten en honden eten te geven en ‘en passant’ zijn stamkroegen te bezoeken. Bij zijn terugkeer iedere week kwam nonkel Jef in ons boshuizeke binnen wippen om te zeggen ‘dat hij langs Berchem was gegaan en dat in de Leopoldstraat 28 alles in orde was.“

Op de vlucht in Tholen.

Van links naar rechts: vader Joannes Van Herwegen, moeder Joanna Van de Velde met Albert Van Herwegen op de arm, vooraan Emilius (Emile) Van Herwegen, grootmoeder Theresia Verstraelen en Josephus (Jos) Van Herwegen

Op het einde van oktober strandde in ons land het Duitse offensief op een frontlijn die tot 1917 niet meer roerde. In West-Vlaanderen liep zij van Lombardzijde tot de Franse grens bij Armentieres. Behalve een klein deeltje achter de frontlijn was heel België vier jaar lang door de Duitsers bezet.

Wordt vervolgd ☐

*Kring voor Heemkunde Berchem wenst u
een voorspoedig en vreugdevol 2016!*

KOWALCZYK

sanitair - elektriciteit - verwarming - ventilatie

+32(0)476 686 817

Koffiebranderij- thee
confiserie - delikatessen
doopsuiker

Helios
DE LUCA

Statiestraat 13
2600 Berchem
03/239.24.54

www.heliosberchem.be